

pozicija buvo 2010 metai, tai yra situacija dar prieš 2011 m. Lietuvos gyventojų surašymą, kuris dėl didelių akumuliuotų nedeklaruotos emigracijos mastų beveik 200 tūkstančiais mažėjimo linkme koregavo gyventojų skaičių.

Gyventojų amžiaus struktūra. Gyventojų senėjimas. Pagal pagrindinį EUROSTAT gyventojų prognozių variantą gyventojų senėjimas iki šio šimtmečio vidurio vyks sparčiais tempais. Tai lems keletas veiksnių. Pirmiausia dėl jau dvidešimt metų išliekančio žemo gimstamumo ir intensyvos jaunimo emigracijos suformuotos amžiaus struktūros prognozuojamu periodu vaikų ir darbingo amžiaus sulaukiančias gyventojų amžiaus grupes sudarys žemam gimstamumui atstovaujanti karta, o senyvo amžiaus – gausios kartos, gimusios dar iki pastarojo gimstamumo kritimo (5 pav.). Be to, gyventojų senėjimą skatins prognozuojama demografinių procesų raida. Nors gyventojų prognozių prielaidos ir numato gimstamumo didėjimą, tačiau gimstamumas ir toliau išliks tokio lygio, kuris nesudarys ne tik demografinės pusiausvyros atkūrimo pagrindo, bet ir toliau formuos negausias vaikų kartas ir lems gyventojų senėjimą „iš apačios“. Be to, numatomas gana spartus mirtingumo mažėjimas bei gyvenimo trukmės ilgėjimas paskatins pagyvenusių ir senų gyventojų gausėjimą ir intensyvins gyventojų senėjimą „iš viršaus“. Dar apie dvidešimt metų numatomos gana didelės neigiamos migracijos neto reikšmės gyventojų amžiaus struktūrą toliau sendins „iš vidurio“ (5 pav.). Pagal EUROSTAT prognozes 2040–2050 m. 60 metų ir vyresni žmonės sudarys daugiau nei trečdajį visų Lietuvos gyventojų, o 65 metų ir vyresni – arti 30 % (2050 m. – 28,5 %) (EUROPOP2013). Tolesnėje perspektyvoje gyventojų senėjimas turėtų „rimti“ ir pagyvenusių žmonių dalis bendrame gyventojų skaičiuje net imti mažėti (5, 6 pav.): pagyvenusių žmonių gretas papildys negausios XX a. paskutiniame dešimtmetyje ir XXI a. pradžioje žemo gimstamumo periodu gimusios kartos.

Apibendrinant galima teigti, kad, nežiūrint gana optimistinių demografinių procesų kaitos prielaidų, taikytų šiame

6 pav. Lietuvos pagyvenusių žmonių (60 m. ir vyresnių bei 65 m. ir vyresnių) dalis bendrame gyventojų skaičiuje 1989–2080 m. %

Šaltinis: EUROPOP2013, žiūrėta 2014 m. rugsėjo 27 d.

EUROSTAT gyventojų prognozių variante, atrodytų, jau sudarančiame pagrindą Lietuvai sugrįžti į demografinio tvarumo būseną, vis dėlto iki šio šimtmečio vidurio spartus demografinis nykimas tęsis. Tik antroje šio šimtmečio pusėje, kai mažiausio gimstamumo periodu (XX a. paskutinio ir XXI a. pirmo dešimtmečio) gimusios kartos sulauks senyvo amžiaus, o priaugančias jaunas kartas sudarys jau aukštesnio gimstamumo kartos, gyventojų amžiaus struktūra artės prie stabiliai populiacijai būdingos formos.

Straipsnis parengtas Lietuvos socialinių tyrimų centre vykdamas mokslinį tyrimą, finansuojamą Europos socialinio fondo lėšomis pagal visuotinės dotacijos priemonę (Lietuvos Mokslo tarybos projekto Nr. VP1-3.1-SMM-07-K-02-067).

Literatūra

- EUROPOP2013 (2014). Population projections at national level. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/>.
- EUROSTAT (2014). Population. <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/>.
- Thevenon O. (2011). Family Policies in OECD Countries: A Comparative Analysis. *Population and Development Review* 37(1).
- United Nations (2012) World Population Prospects: The 2012 Revision. <http://esa.un.org/wpp/>.

Kas Lietuvoje susilaukia daugiausia vaikų? ◀

Gimstamumo skirtumai pagal tautybę

Domantas Jasilionis, Vlada Stankūnienė, Aiva Jasilionienė

Staugus gimstamumo kritimas, Lietuvoje vykstantis nuo XX a. dešimto dešimtmečio pradžios, pastaruosius du dešimtmečius nuosekliai ir kompleksiskai buvo tiriamas naudojant einamosios demografinės statistikos ir įvairių sociodemografinių atrankinių tyrimų duomenis. Ypač svarų postūmį tiriant Lietuvos gimstamumą leido padaryti Lietuvoje atlikti išsamūs, daugiaplaniai tarptautiniai atrankiniai *Gimstamumo ir šeimos* (1995) bei *Kartų ir lyčių* (2006, 2009) tyrimai. Nors šių tyrimų metu respondentų imtys buvo didelės (nuo 5 000 iki 10 000), tačiau nė vienas iš jų nesudarė galimybės detaliam nagrinėti gimstamumo lygio skirtumų pagal tautybę. Kadangi tautinės mažumos Lietuvoje sudaro palyginti mažą gyventojų dalį, atranki-

nių tyrimų duomenys riboja gimstamumo skirtumų pagal tautybę vertinimus, todėl detalių gimstamumo rodiklių skaičiavimai pagal tautybes yra komplikuoti ir netikslūs. Taikant inovacinį tyrimo metodą, leidžiantį einamosios statistikos gimstamumo duomenis jungti su gyventojų surašymo duomenimis, Lietuvoje pirmą kartą buvo galima atlikti gimstamumo pagal tautybę vertinimus. Lietuvoje tai visai nauja informacija, tiksliai ir patikimai parodanti gimstamumo lygio skirtumus pagal pagrindines Lietuvos tautines grupes.

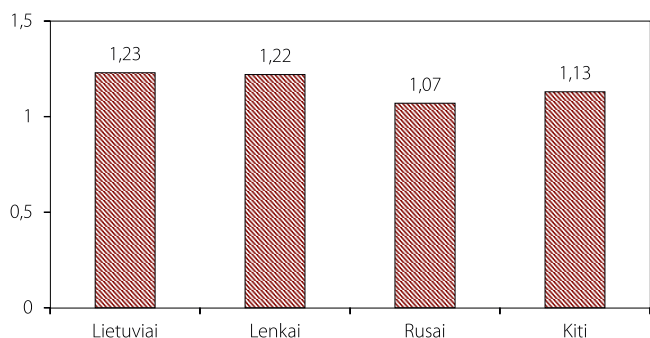
Bandomasis tyrimas buvo atliktas jungiant 2001 m. Lietuvos gyventojų ir būstų surašymo mikroduomenis su surašymo datai artimais gimusiųjų registracijos duomenimis

(2001 m. balandžio 6 d.–2002 m. gruodžio 31 d.). Tyrimui taikytas periodas, priartintas prie gyventojų surašymo laikotarpio, sutapo su metais, kada gimstamumas Lietuvoje buvo pasiekęs žemiausias kada nors užfiksuotas reikšmes: 2002 m. suminis gimstamumo rodiklis Lietuvoje buvo 1,23 (Lietuvos statistikos departamentas).

Tyrimas leido atskleisti, kad didžiausi gimstamumo rodikliai Lietuvoje būdingi lietuviams, nedaug nuo lietuvių atsilieka ir lenkai. Atitinkamai šių tautybių suminiai gimstamumo rodikliai analizuojamu periodu buvo 1,23 ir 1,22. Tuo tarpu rusų ir kitų tautybių grupių gimstamumo rodikliai mažesni (1 pav.).

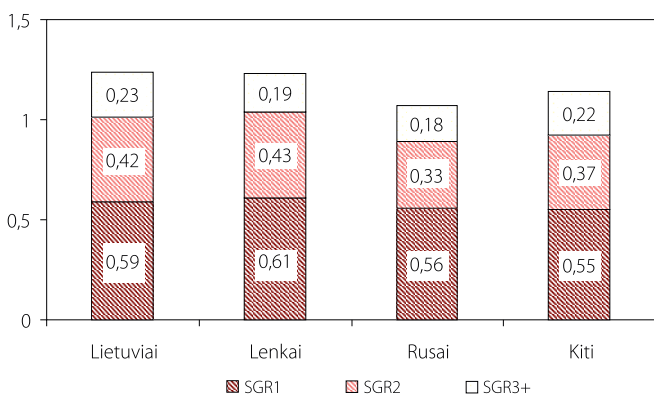
Detaliau tiriant gimstamumo skirtumus pagal tautybę ir taikant duomenų bazių jungimo metodą gimstamumo rodiklių pagal vaikų gimimo eiliškumą ir tautybę skirtu-

1 pav. Suminiai gimstamumo rodikliai pagal tautybę

Šaltinis: Jasilionienė ir kt., 2013

2 pav. Suminiai gimstamumo rodikliai pagal vaiko gimimo eiliškumą ir tautybę

Šaltinis: Jasilionienė ir kt., 2013

SGR1 – pirmųjų vaikų suminis gimstamumo rodiklis

SGR2 – antrųjų vaikų suminis gimstamumo rodiklis

SGR3+ – trečiųjų ir paskesniųjų vaikų suminis gimstamumo rodiklis

mams įvertinti, paaiškėjo, kad bendrų suminių gimstamumo rodiklių skirtumai tarp lietuvių ir rusų gali būti paaiškinti mažesniais antrojo ir trečiojo ar paskesnio vaiko suminiais gimstamumo rodikliais rusų grupėje (2 pav.), t. y. rusai antro ir trečio vaiko susilaukia rečiau nei lietuviai. Be to, rusės antro vaiko susilaukia ne tik rečiau, bet ir vėliau: rusų tautybės moterys antro vaiko vidutiniškai susilaukia vienais metais vėliau nei lietuvės ir kitų tautybių moterys.

Lenkų gimstamumo rodikliai mažesni nei lietuvių būtent dėl to, kad jie dažniau apsiriboja tik dviem vaikais ir rečiau gimdo trečią ar paskesnį vaiką. Tris ir daugiau vaikų dažniausiai turi lietuviai (2 pav.).

Tyrimo metu buvo vertinta ir tai, ar gimstamumo pagal tautybę skirtumams turi įtakos skirtinga įvairių tautybių moterų sociodemografinė sudėtis. Rezultatai parodė, kad, nors dalį iš nustatytų antro vaiko gimimo skirtumų pagal tautybę galima būtų paaiškinti moterų išsilavinimo, ekonominio aktyvumo, gyvenamosios vietos, santuokinio statuso skirtumais, gimstamumo rodiklių skirtumai išlieka statistiškai patikimi. Lyginant su Estijoje atliktais gimstamumo pagal tautybę tyrimų rezultatais, reikia pabrėžti, kad, nors Lietuvoje gimstamumo pagal tautybę skirtumai yra, tačiau mažesni nei Estijoje (Sakkeus, 2000; Abuladze ir kt. 2013).

Šio tyrimo metu gauti nauji moksliniai gimstamumo etninių skirtumų duomenys gali būti naudingi formuojant šeimos politiką Lietuvoje, taip pat atliekant šių skirtumų veiksmingų tyrimus.

Straipsnis parengtas Lietuvos socialinių tyrimų centre vykdamas mokslinį tyrimą, finansuojamą Europos socialinio fondo lėšomis pagal visuotinės dotacijos priemonę (Lietuvos Mokslo tarybos projekto Nr. VP1-3.1-SMM-07-K-02-067).

Literatūra

Abuladze L., Rijken A., Rahnu L., van Wissen L. (2013). Migration effects of fertility. The case of Russian migrants in Estonia. Paper presented at the XXVII IUSSP International Population Conference, Busan (South Korea), 26 August – 31 August 2013.

Jasilioniene A., Stankuniene V., Maslauskaitė A., Jasilonis D., Shkolnikov V. M. (2013). Census-linked study on ethnic fertility differentials in Lithuania. Paper presented at the XXVII IUSSP conference. Busan, South Korea: IUSSP.

Lietuvos statistikos departamentas (2014). <http://www.stat.gov.lt/>.

Sakkeus L. (2000). Demographic behaviour patterns of immigrants and national minority of the same ethnic background: Case of Estonia. *TRAMES* 3. p. 268–285.

► Nesantuokinis gimstamumas Lietuvoje: lyginamoji laiko perspektyva

Aušra Maslauskaitė

Nesantuokinis gimstamumas, žvelgiant į praėjusį šimtmetį Lietuvoje, išgyveno, atrodytu, revoliucingus pokyčius, tačiau juos vertinant pirmiausia būtina atsižvelgti į šeimos formavimo modelio kaitą ir kai kuriuos teisinius kontekstinius veiksnius.

2013 m. Lietuvoje ne santuokoje gimė 29,3 % vaikų, tačiau prieš daugiau nei devyniasdešimt metų, 1922-aisiais,

Lietuvoje „pavainikiais“ arba „nemoterystėje“, kaip buvo nurodoma to meto statistikoje, gimusiųjų registruota 6,32 % (1 pav.). Visą tarpukarį ir sovietmetį, taigi iki pat 10-o dešimtmečio pradžios, Lietuvoje nesantuokinis gimstamumas svyravo minimaliai ir sudarė 6–7 % nuo visų registruotų gimusiųjų. Išimtis būtų tik pirmasis pokario dešimtmetis, kai 1950 ir